

DREXLER BERNADETT – SOMOGYVÁRI MIHÁLY

A szexuális bűnt elkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján

Az elmúlt évtizedekben a szexuális bűncselekmények hátterére, eredetére fókuszáló elméletek és nemzetközi kutatások kiemelt figyelmet kaptak a deviáns viselkedés pszichológiai, szociológiai és kriminológiai hátterét vizsgáló társadalomtudományi irodalmakban. Az egyre intenzívebb érdeklődés hátterében a társadalmi változások (társadalmi érzékenység és ezzel összefüggésben a latencia csökkenése), másrészt az erre reflektáló jogszabályi változások, továbbá a szexuális bűnt elkövetők intézményi kezeléséből fakadó kérdések (lásd börtönkörülmények közötti terápia, predikációs eljárások, visszaesés kockázata) állhatnak.

A jelen tanulmány alapjául szolgáló vizsgálat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának keretein belül, alapvetően *alkalmazott céllal* készült. Két fő célkitűzést fogalmaztunk meg, egyfelől rövid elméleti áttekintést kívántunk adni, ami a szexuális bűncselekmények kapcsán értelmezési keretet nyújthat a fogvatartottak vizsgálatához. A másik célkitűzés keretében a fogvatartottak jól körülhatárolható, speciális csoportját, annak összetételét mértük fel azzal a távlati céllal, hogy a szexuális bűnt elkövetőket, különféle demográfiai, fogva tartási jellemzőiket, de főként cselekményüket jobban megismerve, valamilyen kockázatokra és szükségletekre reagáló kezelési tervhez megfelelő alapként tudjon szolgálni.

A téma kiemelt aktualitását a büntetés-végrehajtási – szakmai és elméleti – relevanciáján túl jogszabályi kívánalmak adják. Bár konkrét adatok, kutatások erre vonatkozóan nincsenek, a társadalom szexuális bűnt elkövetőkkel kapcsolatos elutasítása, kirekesztése, negatív diszkriminációja, gyakran explicit érzékelhető fizikai agressziója a büntetés-végrehajtásban is megjelenik, s – a fogvatartottak által közvetített vélt vagy valós társadalmi elvárásként – esetenként tovább erősödik. Előfordul, hogy a szexuális bűnt elkövetők, különösen azok, akik cselekményüket gyermekkorú sérelmére követték el, a fogvatartott-társaiktól az ítéletben kiszabott joghátrányon túl további büntetést kapnak. Így tehát ezek az elkövetők a büntetés-végrehajtásnak külön kockázatot jelentenek a törvényes végrehajtás és a fogvatartott személyi védelmének garantálása szempontjából.

Fontos szem előtt tartani, hogy a többi fogvatartotti csoporthoz hasonlóan, a szexuális bűnt elkövetők csoportja sem homogén. Több, a témával foglalkozó szakember megfogalmazta már, hogy nem lehet azonos módon kezelni a szexuális bűnt elkövetőket, hiszen az egy gyűjtőfogalom, és a bűncselekmény mögött meghúzódó okok és motivációk általában multifaktoriálisak, többdimenziósak, jelentős részüknél (kiemelten a pedofiloknál) valamilyen pszichés betegségekre vezethetők vissza, cselekményük az abból adódó nemi késztetések – esetenként a másik félre veszélyes – megnyilvánulásai.¹ Ezeknél a személyeknél a mozgatóerő nem szűnik meg pusztán azzal, hogy letölti a kiszabott ítéletet, a végrehajtás idején valamilyen terápiával, foglalkozással, kezeléssel segíteni kell őket a visszaesés kockázatának csökkentése érdekében.

De nemcsak elvi, hanem jogi kötelek és ajánlások is szükségessé teszik a kérdés pontosabb körüljárását. Az Európa Tanács CM/Rec(2014) 3² ajánlása megfogalmazza a súlyos, szexuális bűncselekményt elkövetők speciális kezelését, kockázat alapon felmért szükségleteik figyelembevételének fontosságát. Felhívja a figyelmet, hogy a befogadás és a kockázatelemzés, illetve a fogvatartott jellemzőinek, kockázatalapú szükségleteinek kiértékelése után (annak eredményei fényében) a lehető legrövidebb időn belül gondoskodni kell a fogvatartottak számára az adekvát kezelési programról és az arra megfelelő intézeti elhelyezésről. Ezen túl 2015. január 1-jétől hatályba lép az új büntetés-végrehajtási törvény, ez szükségessé teszi a szexuális bűnt elkövetők minél pontosabb ismeretét, a számukra nyújtható speciális programok, koncepciók kidolgozását, s a területtel kapcsolatos szabályozás eddigi hiányosságainak pótlását. A 2013. évi CCXV. tv. 132. §-ában konkrét elvárásként szerepel meghatározott szexuális bűncselekmények visszaesési kockázatának mérése, s azok kezelése: „[...] a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett ellen elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetési körülményeiből a szexuális motívum a kockázatértékelési vizsgálat alapján kimutatható, az elítélt befogadását követően fel kell mérni, hogy mennyire áll fenn a veszélye annak, hogy szabadon bocsátását követően hasonló bűncselekményt fog elkövetni. Ha ennek a lehetősége fennáll, akkor az elítélt részére – önkéntes részvételi alapon – fel kell ajánlani megfelelő viselkedésterápián vagy más csoportos foglalkozáson való részvételt.”³

¹ Pregunné Puskás Gyöngyi: A szexuális bűnelkövetők terápiás kezelésének tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2011/1., 37–52. o.

² Recommendation CM/Rec(2014) 3.

³ 2013. évi CCXL. törvény 132. §

A szexuális bűncselekmények értelmezési keretei

Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy mit értünk szexuális bűncselekményen és szexuális bünt elkövetőkön (*sexoffender*). A szakirodalmak jelentős része az utóbbiakon a pedofilokat, illetve a nemierőszak-tevőket érti, de látni kell, hogy a használt fogalmak valójában sokkal szélesebb kört fednek le, s megfelelő definíálás nélkül gyakran félrevezetők. A szakirodalmakból kirajzolódó érdeklődési fókusz oka lehet a fogvatartottak belső szubkultúrában elfoglalt szerepe, a társadalmi érzékenység, a vitatott megítélés (bűnöző vagy beteg?). Nem célszerű azonban a pedofiliával azonosítani a szexuális bünt elkövetők teljes körét, hiszen a gyermekek ellen elkövetett erőszakos cselekmények, vagy a nemi erőszak esetei annak csak töredékét alkotják.

Fogalmi tisztázás

A fogalmi tisztázás során legfontosabb leszögezni, hogy a szexuális bünt elkövető *bűnelkövető*. Ez az alapvetés két szempontból fontos:

1. A szexuális bünt elkövető – *bűnelkövető* jellegéből fakadóan – elsősorban jogi kategória. Az ebbe a körbe sorolt cselekmények a legtöbb országban széles magatartási kört fednek le, így egyaránt idetartoznak azok, akik bordélyházat üzemeltetnek, de a kitarítottak, a vérfertőzők, vagy a szeméremsertők is, s éppúgy ebbe a körbe sorolandó a fiatalkorúval szemben családon belül elkövetett nemi erőszak is. Az egyes bűncselekmények társadalmi megítélése, veszélyessége vagy összetettsége azonban nem egyforma, így az általunk megvizsgált elméletek és társadalomtudományi kutatások esetén is azt tapasztaltuk, hogy a vizsgálatok fókuszában elsősorban az *erőszakos elkövetők* állnak, ezen belül is kiemelten a felnőtt nők elleni nemi erőszak és a pedofília.

2. A *bűnelkövetői jelleg* másik aspektusa azért érdekes, mert a pedofília tág értelemben egy szexuális parafília, ami pedig szexuális vonzódást jelent, nem magát a szankcionált aktust. Tehát ezen elkövetők szűk csoportját valamilyen parafília jellemzi, amely önmagában nem akaratlagos, szándékos ártani akarást feltételez, de az konkrét bűncselekményként megjelenve már súlyos jogkövetkezémmennyel jár. A vizsgálatok középpontjába azok kerülnek, akik valamilyen jogi értelemben szankcionált cselekményt követtek el, tehát a kutatások így egy szűkebb, jellemzően bűnelkövetői körre fókuszálnak. Ez az értelmezési szempont az előbbieken túl tehát azért is fontos, mert a szexuális bűncselekményekkel foglalkozó elméleteknek és kutatásoknak így nem (vagy nem kizárólag) a parafília ere-

detére, hanem a konkrétan megjelenő erőszakos magatartás kialakulására, a bűncselekmény megtörténtének tényére kell reflektálniuk.

A szexuális bűncselekmények eredetét vizsgáló széles körű elméletek egyaránt tanulmányozzák az elkövetői magatartás hátterében meghúzódó társadalmi és strukturális, illetve az elkövetőkre jellemző pszichológiai hátteret, pszichiátriai okokat. A széles spektrumon mozgó magyarázó elméletek legátfogóbb csoportosítására *Tony Ward* és *Anthony Beech* tett kísérletet 2006-ban megjelent tanulmányukban, ennek célja egyúttal egy integrált teória alapjainak vázolása volt. Tanulmányukban a szexuális bűncselekmények hátterét vizsgáló elméletek három szintjét határozták meg⁴:

- Az első szintű elméletek az úgynevezett *multifaktoriális megközelítések*. Jellemzően átfogó elméletek, céljuk, hogy meghatározzák a szexuális bűncselekmények alapvető jellemzőit és átfogó értelmezési keretet nyújtsanak a jelenség megértéséhez.
- A második szintű elméletek az *egyfaktoros teóriák*, amelyek célja, hogy részletes leírását adják azoknak a tényezőknek, amelyek a szexuális bűncselekmények hátterében állnak.
- A harmadik szintű elméletek az úgynevezett *leíró elméletek*, amelyek a szexuális bűncselekmények elkövetésének folyamatát magyarázzák. Ezek a modellek azokat a kognitív viselkedési, motivációs és társas faktorokat írják körül, amelyek idővel a szexuális bűncselekmény elkövetéséhez társulnak. Ezek a modellek már a terápiás megoldások alapját adják.

Tehát az első szintű elméletek alapvetően a szexuális bűncselekmények *etiológiáját*, a második szintű elméletek a cselekményhez *kapcsolódó individuális és társadalmi-kulturális tényezőket*, a harmadik szintűek a cselekmények *megjelenési mechanizmusait* írják körül. Az első szintű elméletek átfogó magyarázómodellek, zömükben a második szintű elméletek egyfaktoros megközelítéseit integrálják egy értelmezési keretbe. Így a Ward és munkatársai által felállított szintek logikailag valóban egymásra épülnek, bemutatásukat azonban célszerűnek találtuk fordított sorrendben megtenni.

A harmadik szintű elméletek

A harmadik szintű, vagy leíró elméletek közül saját vizsgálati szempontjainkhoz kapcsolódóan a *szelfregulációs modellt* emelnénk ki. Az elmélet *Gordon*

⁴ Tony Ward – Anthony Beech: An integrated theory of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 11, no. 1, 2006, p. 46.

Alan Marlatt szer- (alkohol-) használatlál összefüggésben megalkotott *visz-szaesés-megelözés modelljén* alapszik⁵, annak továbbfejlesztett, szexuális bünt elkövetőkre való adaptációja.⁶

A modell értelmezésében a szelfreguláció olyan külső és belső folyamatokra vonatkozik, amelyek lehetővé teszik az egyén célirányos viselkedését, ami utalhat meghatározott célok elérésére és elkerülésére egyaránt. E szerint megkülönböztethetünk *akvizíciós* (segítő) és *inhibíciós* (fêkező) célokat. Az akvizíciós célok meghatározott helyzetek és viselkedések fennállását feltételezik, amelyek az egyén céljának elérését segítik elö. Az inhibíciós célok ezek csökkenését vagy hiányát jelentik, és elkerülö magatartást feltételeznek. A szelfregulációs modell szexuális bűncselekmények vonatkozásában a szexuális erőszak megvalósulását *támogató*, illetve annak *elkerülésére irányuló* célokat határoz meg. Az elmélet kilenc fázist és négy lehetséges útvonalat határoz meg az elkövetöi célok (támogató, elkerülö) természetére és elérésére vonatkozóan.⁷

1. *Életesemény* – Az elkövetöi magatartás valamilyen jelentös életesemény bekövetkeztéhez köthető (kapcsolat felbomlása, munkahely elvesztése). Az egyének ezt az életeseményt és körülményeit az annak bekövetkezésekor érvényes meggyözödéseiken és attitűdjeiken keresztül értékelik, mely értékelö folyamat aktívál bizonyos sémákat, érzelmeket és szándékokat (például bosszúvágy a nőkkal, a világgal szemben).
2. *Deviáns szexualitásra való vágy* – Az életesemény és annak értékelése erőszakos szexuális vágyak kialakulását idézi elö.
3. *Elkövetöi célok felállítása* – Ezen a ponton az egyének döntenie kell a maladaptív vágyainak elfogadhatóságáról, továbbá arról, hogy mit tenne meg annak megszerzéséért. Amint a deviáns szexuális vágy létrejön, úgy annak az elérését, vagy elkerülését segítő elkövetöi cél is megfogalmazódik.
4. *Stratégia megválasztása* – A cél elérése érdekében választott stratégiának nem kell nyíltan, deklarált formában megfogalmazódnia. A stratégiák lényegében az elkövetöi szkriptek alapján automatikusan aktiválódnak. Az elmélet négy útvonalat különböztet ezek vonatkozásában:

⁵ Mary E. Larimer – Rebekka S. Palmer – Alan G. Marlatt: Relapse Prevention – An Overview of Marlatt's Cognitive-Behavioral Model. Alcohol Research & Health, vol. 23, no. 2, 1999

⁶ Sarah Galloway – Julia Houston: Sexual Offending and Mental Health: Multidisciplinary Management in the Community. Jessica Kingsley Publishers, 2008; Tony Ward – Mayumi-Devilly Purvis – James Grant: Relapse Prevention: Theory and Practice. In: Hazel Kemsall – Gill McIvor: Managing Sex Offender Risk. Research Highlights in Social Work, no. 46, 2004

⁷ Tony Ward – Mayumi-Devilly Purvis – James Grant: i. m. 12–13. o.; Tony Ward – Theresa A. Gannon: Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The comprehensive good lives model of treatment for sexual offenders. Aggression and Violent Behavior, vol. 11, no. 1, 2006, p. 87.

- a) *Passzív-elkerülő*: az elkövetők alapvetően szeretnék elkerülni a cselekményt, de megfelelő coping technikák hiányában jellemzően nem tudják megakadályozni annak bekövetkeztét;
 - b) *Aktív-elkerülő*: az elkövető mindent próbál megtenni, hogy elkerülje a cselekményt, de a választott megoldás vagy nem hatékony, vagy kontra-reaktív (például alkoholt fogyaszt, hogy elnyomja a vágyat, ami a valóságban a belső gátlótényezők feloldásához vezet);
 - c) *Automatikus-támogató*: gyengén megtervezett, alulszabályozott impulzív viselkedést jelent, amelyet a cselekmény elkövetésénél a tudatos kontroll hiánya jellemez;
 - d) *Explicit-támogató*: A cselekmény tudatos, explicit tervezés következménye. Ezek az elkövetők magas önszabályozó készséggel bírnak, a probléma inkább a szexuális erőszakot támogató háttér-motivációban rejlik.
5. *Magas kockázatú helyzetek* – Az előzőekben vázolt explicit vagy implicit tervezés, illetve kontra-reaktív stratégiák következtében az áldozattal (vagy potenciális áldozattal) való kapcsolat létrejöttét jelenti.
 6. *Lapszus* – Közvetlen előzménye a cselekménynek, amikor is az elkövetői szándék konkretizálódik. Ez az a pont, ahol feltehetően az elkerülő célok is időlegesen átmozdulnak elősegítő irányba, így a *passzív-elkerülő* feladja az önuralomra vonatkozó kísérletét, s az *aktív-elkerülő* sem tudja kontrollálni szexuális vágyait. Az *automatikus-támogató* valószínűleg eleve helyzeti ingerek hatása alatt áll, így ösztönszerűen cselekszik, míg az *explicit-támogató* gondos tervszerűséggel kezeli a helyzetet.
 7. *Elkövetés* – Az elkövetés folyamatában az áldozat és az elkövető viszonyának leírására három elkülöníthető modellt lehet felállítani. Az első egy *énközpontú megközelítés*, amikor is az elkövető igényei jelentik az elsődlegességet. A második modell egy *áldozatközpontú megközelítés*, amelyben az áldozat igényei kerülnek az elkövető fókuszába, amikor is az erőszakos szexualitást is egy figyelmes, törődő kapcsolatként értelmezi az elkövető, magát gondoskodó szerepben látva. A harmadik modell egy *kölcsönösségi kapcsolatot* feltételez, ekkor az elkövető abban a meggyőződésben van, hogy mind a két fél vágyott a szexuális kapcsolatra.
 8. *Elkövetés utáni értékelés* – Nem meglepő módon az elkerülő stratégiákat választó elkövetők kudarcként fogják fel a helyzetet, míg a támogató stratégiával jellemezhető értelemszerűen pozitívan értékeli az eseményeket.
 9. *Jövőbeni elkövetésre irányuló attitűdök* – Az elkerülő magatartást választók előtt három út áll:

- a) megpróbál visszatérni a tudatos önkontrollhoz s az absztinens életvitelhez, vagy fenntartja a diszfunkcionális megoldási stratégiáját;
- b) fenntartja az elkövetői magatartást, mert úgy érzi, képtelen abbahagyni;
- c) a kudarcral szembesülve – nyílt – támogató stratégiát választ. Az automatikus és explicit támogató stratégia legnagyobb valószínűséggel meg erősítést kap.⁸

A harmadik szintű, vagy leíró elméletek tehát a *hogyan?*⁹-ra próbálnak választ keresni. A következőkben vázolt első és második szintű elméleti megközelítések viszont különböző aspektusokból a *miért?*-re próbálnak rávilágítani.

A második szintű elméletek

A második szintű, vagy egyfaktoros elméletek központi gondolköre egyfelől a szexuális bűncselekmények mögött meghúzódó *kognitív torzítások (individuális faktor)*, másfelől a társadalmi-kulturális közeg (*strukturális faktor*) körül mozog.

A szexuális bűnt elkövetők vonatkozásában a kognitív torzítások olyan univerzális vagy konkrét meggyőződések, attitűdök, amelyek áthágják az általánosan elfogadott racionalitás kereteit, és amelyek összefüggésben állnak a szexuális bűncselekmények hátterével, illetve az elkövetői magatartás fenntartásával.¹⁰ A bűncselekmények hátterében kulcsszerepet játszó kognitív torzításokat legáltalánosabban mint *igazoló tényező*t azonosították, amelyek működési funkciója, hogy csökkentse a deviáns szexuális cselekmény és a társadalmilag elfogadott viselkedési formák között felmerülő kognitív disszonanciát.¹¹ Más aspektusból az elkövető személyes *felelősségét távolító*, hibás *attribúcióként* definiálható.¹² Ward és munkatársai az úgynevezett *implicit teóriák*¹³ (IT) modellben maladaptív *sémákként és meggyőződéseként* definiálják, amelyek arra vonatkoznak, ahogyan az elkövető a szociális interakcióit észleli, értelmezi. Kutatásukban szexuális bűnt elkövetőkkel készítet

⁸ Tony Ward – Mayumi-Devilly Purvis – James Grant: i. m. 12–13. o.; Sarah Galloway – Julia Houston: i. m. 87. o.

⁹ Sarah Galloway – Julia Houston: i. m. 39. o.

¹⁰ Caoilte Ó Ciardha – Tony Ward: Theories of Cognitive Distortions in Sexual Offending: What the Current Research Tells Us. Trauma, Violence & Abuse, vol. 14, no. 1, 2013, p. 6.

¹¹ Uo.

¹² Andrea Heather Bennett: Assessing the implicit theories and motivations of rapists, pedophilic child molesters, and mixed sexual offenders. University of British Columbia, 2011, p. 1–2.

¹³ Az elnevezés az elkövető implicit teóriáira vonatkozik.

vizsgálatok, interjúk alapján próbálták összeállítani az implicit teóriák (tulajdonképp a kognitív torzítások) főbb csoportjait, így készítve eltérő profilokat. Két fő csoportkört állítottak fel a nőkkel szembeni szexuális erőszakot elkövetők (IT-R), illetve a gyermekmoleesztálók (IT-CM) implicit teóriái alapján. A teóriák között vannak kifejezetten a gyermekekkel és kifejezetten a felnőtt nőkkel szembeni erőszakot igazoló attitűdök, valamint mindkét csoportban megegyező tételek is.¹⁴

Mindkét csoportra jellemző implicit teóriák:

Kontrollálhatatlanság: mind a nők, mind a gyermekek elleni fellépés esetén az elkövető arra való hivatkozására utal, hogy képtelen uralkodni szexuális vágyain, illetve cselekményét külső erő hatására követi el (például kábítószert).

Jogosság: egy olyan attitűd, amely a mások feletti fölényt, mások jogainak figyelmen kívül hagyását feltételezi, továbbá azt a hitet, hogy a férfiaknak joguk van azzal és akkor szexuális kapcsolatot létesíteni, akivel és amikor kívánnak.

Veszélyes világ: ez az implicit teória azt feltételezi, hogy a világ ellenséges, kizsákmányoló és elutasító egyénekből áll. Ennek következtében az elkövető egyfelől agresszív lesz másokkal, másfelől a gyermekekhez fordul az intimitásért. Ez a teória ennek megfelelően két szeparálható faktorra bontható. Az egyik faktor azt a vágyat tükrözi, hogy az elkövető bosszút álljon azokon, akiket ellenségesnek ítélt meg (ez a faktor jeleníti meg a nőkkel szembeni erőszakot), míg a második faktor abból a meggyőződésből áll, hogy ebben a „veszélyes világban” csak a gyerekek megbízhatók.

Gyermekmoleesztálókra jellemző implicit teóriák:

A gyermek mint szexuális lény: olyan meggyőződés, amelynek lényege, hogy a gyermekek a felnőttekhez hasonlóan szexuális lények. E teória szerint a gyermekkel szembeni szexualitás a szeretet és az érzelem kifejeződése, s nem erőszakos bántalmazás, az elkövető felfogásában a gyermekek élvezik azt. Azt feltételezi, hogy a gyermekek tisztában vannak önmaguk szexualitásával, képesek döntést hozni a kívánt kapcsolatról (az ellenállás hiánya is beleegyező döntésként értelmeződik), s képesek akár csábító és kezdeményező félként is fellépni.

¹⁴ Andrea Heather Bennett: i. m. 11–21. o.; Caoilte Ó Ciardha – Tony Ward: i. m. 6–10. o.; Sarah Galloway – Julia Houston: i. m. 31–32. o.

A bántalmazás természete: ez az implicit teória alapvetően két állítást feltételez:

- az elkövető szerint a bántalmazás széles skálán mozog, az egyik végén nincs vagy elhanyagolható következménye van a cselekménynek, míg a másik végén az extrém erőszak áll;
- a szexuális cselekmény hasznos/kívánt dolog (lásd gyermek mint szexuális lény), így aligha lehet ártalmas.

Ez a meggyőződés abból indul ki, hogy csak a direkt fizikai erőszak jelent bántalmazást, így a teória mechanizmusa az elkövetett cselekmény elfogadhatóvá tételét, relativizálását, a felelősség eltolását segíti elő azzal, hogy meggyőződésében csökkenteni igyekszik a fizikai és pszichikai bántalmazás mértékét.

Nőkkel szembeni erőszakra jellemző implicit teóriák:

A nők kiszámíthatatlanok (veszélyesek): a felnőtt nőkkel szembeni erőszakolókra jellemző implicit teória abból indul ki, hogy a legtöbb nő manipulatív, megbízhatatlan, s szándékosan leplezi valós vágyait.

A nők mint szexuális tárgyak: azt feltételezi, hogy a nők valójában minden szexuális kapcsolatot élveznek, hiszen alapvető céljuk, hogy a férfiak szexuális igényeit kielégítsék. Ehhez kapcsolódik az a meggyőződés is, hogy a nők tudat alatt arra vágnak, hogy megerőszakolják őket, s ők teremtik meg az erőszak feltételeit is.

Az egyfaktoros elméletek másik csoportját a strukturális teóriák adják, amelyek egyik fő irányzata a feminista megközelítés, mely elméletek a szexuális erőszakot a *nemi viszonyok* keretén belül értelmezik.¹⁵ A kognitív torzítás elméletét is integráló, modern megközelítések alapja, hogy a szexuális támadásokat az úgynevezett *nemi erőszak mítosza* táplálja. A nemi erőszak mítoszának fogalmát úgy lehet leírni, mint az elkövetővel, az áldozattal, illetve magával az erőszakkal kapcsolatos olyan sztereotípiák, vagy téves meggyőzések, attitűdök, amelyek elfogadó közeget teremtenek a nemi erőszaknak.¹⁶ Azaz a tradicionális vagy tradicionálisnak vélt nemi szerepekre alapozott – vagy abban igazolást kereső – (elsősorban) nőkkel szembeni erőszakot *támogató attitűdökre* vezethető vissza. A feminista ideológiák jelentősége tehát, hogy értelmezési keretet adnak a kognitív torzítások tartalmi meg-

¹⁵ Donna Chung – Patrick J. O’Leary – Tammy Hand: The social problem of sexual violence: Theoretical explanations, definitions and prevalence. Australian Institute of Family Studies, no. 5, 2006, pp. 3–5.

¹⁶ Rosemary Iconis: Rape Myth Acceptance In College Students: A Literature Review. Contemporary Issues In Education Research, vol. 1, no. 2, 2008, p. 47.; Andrea Heather Bennett: i. m. 5. o.

értéséhez, továbbá magyarázzák a szexuális erőszakhoz köthető társadalmi viszonyulást, így a latencia mértékét is.

Az első szintű elméletek

Az első szintű elméletek alapvetően a szexuális bűncselekmények multifaktoriális megközelítését tűzik ki célul. A Finkelhor-féle¹⁷ prekondíciós teória négy alapvető tényező alapján próbál magyarázatot nyújtani a gyermekekkel szemben elkövetett szexuális abúzusok hátterére.

Motiváció: az első prekondíció, hogy az elkövetőnek kell hogy legyen valamilyen motivációja, erre az elmélet három fő csatornát állít fel. Az egyik az *érzelmi kongruencia*, ami azt feltételezi, hogy a gyermekekkel szembeni szexuális kapcsolat az elkövető számára egyben érzelmi kielégülést is jelent. A második tényező az elkövető részéről meglévő *szexuális arousal* (azaz *szexuális izgalmi állapotot vált ki az elkövetőből*), míg a harmadik motivációs csatorna az *akadályoztatás*, azaz az elkövető a szexuális igényeit nem tudja társadalmilag elfogadott keretek között megélni. A három motivációs tényezőnek nem féltetlenül kell egyszerre jelen lennie, így egyben különböző elkövetői csoportokat is feltételez.

Belső gátlótényezők: az elmélet alapján az előbbieken vázolt motivációs utak még nem jelentenek törvényszerűen a tett bekövetkeztét. A tényleges szexuális bűncselekmény feltétele a *diszinhibíció*, azaz a belső gátlások diszfunkciója, amelynek hátterében számos tényező állhat, így pszichózis, impulzuszavar, alkohol, vagy a társadalom elfogadó attitűdjei a gyermekek elleni szexualitáshoz, erőszakhoz.

Külső kontroll: legátfogóbban a szociális közeget érthetjük rajta, ami az elkövetési lehetőségekre van hatással.

Ellenállás: az elkövetőnek közvetlenül a cselekménye előtt át kell törnie az áldozat ellenállásán. Ez nem feltétlenül jelent fizikai erőszakot, az eszköz egyaránt lehet érzelmi manipuláció (például ajándékok vásárlása), mentális, pszichikai erőszak, mint fizikai bántalmazás.

Amíg tehát az első két prekondíció az elkövetőre vonatkozik, addig a másik kettő a külső környezeti feltételeket (lehetőségeket) jelenti. Az elmélet szerint a prekondíciók egymás utáni időbeliségben követik egymást, azaz még

¹⁷ Gary O'Reilly – Alan Carr: A review of theoretical models of sexual offending. In: Gary O'Reilly – William L. Marshall – Alan Carr (eds.): *The Handbook of Clinical Intervention with Young People who Sexually Abuse*. Brunner–Routledge, Sussex, 2004, p. 40.; Tony Ward – Anthony Beech: i. m. 58. o.; Sarah Galloway – Julia Houston: i. m. 32. o.

erős motiváció és kínálkozó lehetőség megléte esetén sem fog bekövetkezni maga a szexuális erőszak akkor, ha a belső kontroll megfelelően működik.

Hall és Hirschman¹⁸ négyoldalú modellje szintén négy tényezőn alapul, elemei a *szexuális vágy*, a *kognitív zavarok* (amelyek igazolják az elkövetett cselekményt), az *érzelmi diszkontroll*, valamint a *személyiségdeficit*. Az elmélet lényege, hogy mind a négy tényező lehet motivációs csatorna, de minden elkövetőnél van egy domináns faktor, amelynek aktiválódása a többi intenzitását is magával hozza. Ez a szinergikus kölcsönhatás az, ami az elkövetőt átlendíti azon a ponton, ami a szexuális bűncselekmény elkövetéséhez vezet.

A Ward és Siegert-féle¹⁹ *útvonalmodell* úgyszintén négy elkülöníthető, de egymással összefüggő, a gyermekekkel szembeni szexuális erőszak hátterében álló pszichológiai mechanizmust határoz meg. Ezek az *intimitás és szociális készségbeli hiányok*, a *torz szexuális szkriptek*, az *érzelemszabályozás deficitjei*, és a *kognitív torzítások*. Az elmélet lényege, hogy mind a négy mechanizmus egy-egy elkövetői útvonalat vetít előre, eltérő pszichológiai és viselkedési profillal. Mindegyik elkövető hátterében megtalálható mind a négy mechanizmus, azonban minden esetben létezik egy elsődleges diszfunkció, ami hatással van a többire. Az elmélet nagyon hasonlít a Hall és Hirschman-féle teóriához, a különbség abban ragadható meg, hogy Hall és Hirschman szerint az egyes tényezők akár önmagukban is elegendők lehetnek a szexuális devianciák kialakulásához, míg az útvonalmodell szerint a szexuális bűncselekményekben az összes mechanizmus megtalálható (a domináns faktor működése mellett).

Ward és Beech 2006-ban megjelent tanulmánya azzal az ambícióval készült, hogy a szexuális bűncselekményekre vonatkozó elméletekből kiindulva egy integrált teóriát tudjon megalkotni. Az előbbieken vázolt, alapvetően pszichológiai és strukturális elemeket hangsúlyozó multifaktoriális elméletekhez képest Ward és Beech az ember biológiai mivoltára helyezett nagyobb hangsúlyt, így elméletükbe a neuropszichológiai és biológiai aspektusokat is beemelték.²⁰ A szexuális bűncselekmények integrált teóriájának (*Integrated Theory of Sexual Offending; ITSO*) lényege összességében tehát, hogy az eddig meglévő elméleteket renndezi egy egységes, multidiszciplináris

18 Tony Ward – Anthony Beech: i. m. 58. o.; Gary O'Reilly – Alan Carr: i. m. 44. o.; Sarah Galloway – Julia Houston: i. m. 38. o.

19 Tony Ward – Anthony Beech: i. m. 60. o.; Gary O'Reilly – Alan Carr: i. m. 47. o.; Sarah Galloway – Julia Houston: i. m. 36. o.

20 Tony Ward – Anthony Beech: i. m. 45. o.

keretbe, így sokkal inkább problémaértelmezési rendszerként, mint magyarázó modellként lehet rá tekinteni.

Elkövetői profilok

Az előbbi komplex elméletek azt magyarázzák, hogyan és miért lesz egy általános parafilából deviáns viselkedés, tehát a jelenség háttérében álló okok, torz magatartási formák és viselkedési minták megértését szolgálják. Ugyanakkor nem visznek közelebb egy jogi szempontú, a szexuális bűnt elkövetőket tisztán bűnelkövetőként kezelő, elkövetői típusokra fókuszáló vizsgálati megközelítéshez, amelynek információs alapját alapvetően fogvatartotti adatbázisok adják. A kognitív torzításokat középpontba helyező elméletek eredményeit és módszertanát felhasználó, profilozási céllal készült alkalmazott kutatások azonban fontos elméleti támpontot adhatnak. Az elkövetői típusok csoportosítási szempontjai közül számunkra talán az egyik legrelevánsabb az elkövető motivációja, illetve a cselekmény tervezett vagy impulzív jellege.²¹

Nicholas Groth és *H. Jean Birnbaum* 1979-ben készített vizsgálatának²² továbbfejlesztésével *Raymund Knight* és *Robert Prentky* 1990-ben készítette el a szexuális bűnt elkövetőkre vonatkozó profiltípológiáját. A szerzőpáros vizsgálati eredményeinek bemutatásához felhasználtuk *Rachel D. Berger* bűnügyi profilozáshoz készített kategorizációs rendszerét is, amely szintén Groth és Birnbaum, valamint Knight és Prentky elméletén alapszik. Berger rendőrök számára készített tipológiája összevont kategóriákkal operál, gyakorlatias, alkalmazott megközelítése jól kiegészíti Knight és Prentky elméletét.

1. Az első fő típus a *szexuális indíttatású motiváció*, amelyet további alkategóriákra bontottak, így megkülönböztettek *szadisztikus*, illetve *nem szadisztikus* elkövetési módot. A szadisztikus elkövetésen belül további két alcsoport különíthető el, a *nyílt* és az *elnyomott szadizmus*. Mindkét típus esetében jellemző, hogy a szexualitás és az agresszió teljesen egybeesődik. Az elkövetést tervezett, szadista, bizarr, rituális módszer jellemzi.²³

21 Gina Robertiello – Karen J. Terry: Can we profile sex offenders? A review of sex offender typologies. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 12, no. 5, 2007, p. 509.

22 Lásd Nicholas A. Groth: *Men who rape: The psychology of the offender*. Plenum Press, New York, 1979

23 Rachel D. Berger: *Suspect Typology; Profiling the Sex Offender. Successfully Investigating Acquaintance Sex Assault*. National Center for Women & Policing, Beverly Hills, 2000

- a) A nyílt szadista típus esetén az erőszak egyértelmű manifesztációja jellemző, motivációja, hogy számára a másoknak okozott fájdalom és szenvedés nyújt szexuális kielégülést.²⁴ Viselkedése hasonló mintákat követ a későbbiekben vázolt *pervazív düh* által motiváltakéval, a szadisztikus elkövetés azonban alapos tervezés következménye. Az elnyomott szadizmus esetén az erőszak szimbolikus, rejtett megnyilvánulása is jellemző lehet, emellett magas fokú szociális kompetenciák jellemzik.²⁵
- b) A *nem szadisztikus* elkövetők esetében a cselekmény hátterében a nőkel kapcsolatos szociális és szexuális készségek miatti önbizalomhiány áll.²⁶ Berger ezt a típust *énerő-megerősítő* elkövetőnek, más szakirodalomokban gyakran „gentleman erőszakolónak” nevezik.²⁷ Az elkövetést tervezettség és szexuális motiváció jellemzi, célja az önmagának való bizonyítás. Az erőszak-alkalmazás alacsony intenzitású, az elkövetőnek nem áll szándékában bántani, büntetni áldozatait.²⁸ A Ward-féle szelfregulációs modellben leírtaknak megfelelően (lásd áldozatközpontú, kölcsönösségen alapuló megközelítés) az elkövető úgy véli, az áldozat akarja őt, gyakran személyes kapcsolatot feltételező, vagy kialakítani szándékozó magatartás jellemzi (személyes kérdések, telefonszám elkérése stb.).²⁹
2. A *pervazív düh* által motivált elkövetők a bennük lévő felgyülemlett haragot, indulatot fókuszálják az áldozat irányába, aki lehet nő, de férfi is. Fő motivációs hátterük a differenciálatlan düh. Az elkövetés hátterében agresszió és az impulzuskontroll hiánya áll.³⁰ A szexualitás erőszakos megnyilvánulásával szemben ez a típus úgy jellemezhető, mint az *erőszak szexuális megnyilvánulása*.
3. A *bosszúvérelet* elkövető fókuszában a nők iránti düh és harag áll. Célja az áldozat degradálása és megalázása. A düh ilyen formájú kifejeződése gyak-

²⁴ Uo. 8–10. o.

²⁵ Raymond A. Knight – Robert A. Prentky: Classifying sex offenders: The development and corroboration of taxonomic models. In: William L. Marshall – Howard E. Barbaree (eds.): Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offenders. Plenum Press, New York, 1990, pp. 3–52.

²⁶ Uo.

²⁷ Robert R. Hazelwood: Analyzing therapy and profiling the offender. In: Robert R. Hazelwood – Ann Wolbert Burgess (eds.): Practical Aspects of Rape Investigation: A Multidisciplinary Approach – Practical Aspects of Criminal & Forensic Investigations. Taylor and Francis, 2008, p. 103.; Rachel D. Berger: i. m. 3. o.; Gina Robertiello – Karen J. Terry: i. m. 509. o.

²⁸ Raymond A. Knight – Robert A. Prentky: i. m. 44. o.; Robert R. Hazelwood: i. m. 103. o.; Rachel D. Berger: i. m. 3. o.

²⁹ Rachel D. Berger: i. m. 3. o.

³⁰ Raymond A. Knight – Robert A. Prentky: i. m. 44. o.

ran összefügg válással, szakítással, így az elkövetés tipikusan a „megbízhatatlan, kiszámíthatatlan nő” képzethez kötődik (amely az előbbiekhöz hasonlóan szintén megjelenik a Ward-féle modellben). Az erőszak nem megtervezett, viszont impulzív, célja a büntetés; gyakran családon belüli elkövetést feltételez.³¹

4. Az *opportunistika elkövetési mód*, mint valamely más (jellemzően erőszakos) bűncselekmény járulékos kísérőjelenségeként értelmezhető. Ez alapján a nem megtervezett, valamely bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolódó, alacsony impulzuskontrollra visszavezethető kontextuális elkövetési mód jellemzi a kategóriát.

Berger a rendőröknek készített tipológiájában a düh motivált és bosszúvezérelt elkövetőket lényegében egy kategóriának tekintette, a nem szadisztikus szexuális elkövetők között azonban egy másik típusú csoportot is azonosított. A *hatalomérvényesítés* által motivált elkövetőnek az említett tipológiában változatokkal ellentétben nincsenek kétségei önmagára vonatkozóan, az erőszak hátterében az áldozat feletti hatalom és önnön férfiasságának kifejezése áll. Ward és munkatársai implicit teóriáira visszautalva az e típusú elkövető számára az áldozat szexuális tárgy.³² Az elkövetési mód impulzív, spontán, nem tervezett, az áldozat gyakran az elkövető ismerőse, gyakori lehet a garázda, erőszakos, kriminális előélet is.³³

Az előbbi elméletek mellett releváns lehet továbbá *Gina Robertiello* és *Karen J. Terry* megközelítése is, akik az egyes elkövetői tipológiák egyfajta szintéziseként állították fel saját rendszertüket, amely a szexuális motívumot helyezi a középpontba. Az 1. számú táblázat foglalja össze az egyes megjelölt típusokat.

A hazai vizsgálat háttere

Az eddig bemutatott elméleti tipológiák és bűnözői profilok széles körű kutatásokon, meglehetősen nagy számú mintákon, és hosszas utánkövetéseken alapulnak. Ilyen, összehasonlításra alkalmas, átfogó vizsgálatok és adatbázisok Magyarországon jelenleg nem elérhetők, csak korlátozott információk vannak arra vonatkozóan, hogy nagyságrendileg mekkora létszámú csoport-

³¹ Rachel D. Berger: i. m. 6–8. o.

³² Robert R. Hazelwood: i. m. 105. o.

³³ Rachel D. Berger: i. m. 5. o.

1. számú táblázat
Gina Robertiello és Karen J. Terry tipológiája

Típus	Motiváció	Jellemzők
Kompenzáló	Szexuális	<ul style="list-style-type: none"> – A cél eléréséhez szükséges erőszak alkalmazása. – Önértékelési zavarok. – Kortárs női csoportokkal való kapcsolatkialakítási készségének hiánya (udvarlási zavarok).
Szadisztikus	Szexuális	<ul style="list-style-type: none"> – Az áldozat fájdalma és félelme okoz szexuális kielégülést. – Gyakran pszichopátiás elkövetés. – Az aktus magas fokú fizikai erőszakkal párosul.
Hatalom és kontroll motivált	Nem szexuális	<ul style="list-style-type: none"> – Agresszív, pszeudoszexuális elkövetői motívum. – Az elkövetői magatartás a hatalom és a dominancia kifejeződése. – A cél a megalázás és a dominancia, gyakran kötődik hozzá erős dühézés.
Opportunista	Nem szexuális	<ul style="list-style-type: none"> – Gyakran más bűncselekmények kísérőjelensége. – Szituatív elkövetés. – Gyenge impulzuskontroll.

ról beszélhetünk a szexuális bűnt elkövetők kategóriájában. Az egyes jellemzőkre, motivációjukra, elkövetői csoportjaikra vonatkozóan pedig egyáltalán nincsenek korábbi kutatások.

Ezt a hiányt törekszük pótolni vizsgálatunk, amely első körben a szexuális bűnt elkövetők létszámát igyekszik a rendelkezésre álló nyilvántartásokból megállapítani, majd az alapvető demográfiai és fogva tartási jellemzőik bemutatása után bizonyos együtt járások alapján a cselekmények mögött meghúzódó motiváció, az elkövetési magatartás, az áldozat személyének és egyéb környezeti jellemzőknek a figyelembevételével igyekszik különféle típusokat felállítani, s elemezni a köztük felfedezhető különbségeket.

Az idézett elméletek és tipológiák meglehetősen nagy súlyt fektetnek az elkövető biológiai, pszichológiai jellemzőire, valamint az elkövetés strukturális, társadalmi-kulturális hátterére. Jelen vizsgálat szempontjából e tényezők – főként a kellő szakértelem hiányában – kisebb súllyal esnek latba, de a vázolt értelmezési keretek, az egyes csoportosítások és tipológiák kellően adekvátak, s a saját vizsgálati szempontjainkkal jelentős mértékben megfeleltethetők.

A Ward által rendszerbe helyezett különböző szintű elméletek jól strukturálják a mi kutatásunk rétegeit is. A harmadik szintű, leíró elméletek, amelyek az

elkövetés folyamatát magyarázzák, olyan külső és belső folyamatokra vonatkoznak, amelyek jól láthatóan elkülönítik a szituációból adódó és a belső késztetés által hajtott szexuális bűncselekményeket. Ez a differenciálás megfelelő alapot ad arra, hogy egy heterogén, eltérő elkövetési magatartásokkal leírható bűncselekményhalmazból leválaszthassuk a szexualitás szempontjából szituatív, járulékos cselekményeket. E szexuális bűncselekményeket az előbbieken tárgyalt bűnelkövetői profilok az opportunisták kategóriába sorolják. A második szintű elméletek szexuális bűncselekmények mögötti individuális és strukturális faktorokat vizsgálják, ennek során két elkülönülő csoportot sikerült kialakítani: a nőkkel és a gyermekekkel szembeni erőszak kategóriáját. E típusú csoportosítás jelen vizsgálatban is kiemelt figyelmet kap.

A vizsgálat során használt adatok forrása

Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy az elemzés alapjául szolgáló adatbázist a büntetés-végrehajtás elektronikus fogvatartotti nyilvántartásából nyertük ki. A vizsgálat metódusát így jelentősen behatárolta a központilag vezetett és elektronikusan rögzített adatok, illetve a fogvatartottakra vonatkozó információk statisztikai kinyerhetősége.

A vizsgálati szempontok meghatározásánál felmerülő probléma volt, hogy a társadalomtudományok által használt definíciók sok esetben pszichológiai, pszichiátriai kategóriákat (például pedofília), vagy társadalmi jelenségeket (családon belüli erőszak) fednek le, amelyek jogi kategóriaként csak torzítva értelmezhetők. Mindentől függetlenül a kutatás során (a fogvatartotti adatbázis jellegéből fakadóan) mi a jogi megközelítést, a jelenleg hatályban lévő és a korábbi Btk. nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket felölelő fejezetét tekintettük kiindulási pontnak. Így a szexuális bűnt elkövetők elméleti meghatározása mellett a fogalmi kereteket át kell tudni fordítani olyan jogilag értelmezhető csoportokká, amelyek a központi adatbázisok alapját is adják. Ahhoz ugyanis, hogy a fogvatartotti nyilvántartásokból az elkövetett bűncselekmények jellege alapján készíthessük a leválogatásokat, konkrétan meg kellett határozni azokat a jogi tényállásokat, amelyek a fogva tartás alapjául szolgáló ítéletben szerepelnek.

Az elemzés első körében így meg kellett határozni a számunkra releváns elkövetői magatartásokat, és azokat az egyes jogszabályi rendelkezésekhez kellett társítani. A jelenleg hatályos Btk. és a korábbi, 1978. évi IV. tv. a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében más-más cselekményeket szabályoz, helyenként átfedésekkel, néha pedig megvál-

toztatva a korábbi tényállásokat. A régi és az új Btk. más megnevezéssel, néhol más tartalommal tárgyalja az egyes bűncselekményeket, így azok megfeleltethetősége nem teljes (2. számú táblázat).

2. számú táblázat

Az egyes szexuális bűncselekmények a két büntető törvénykönyvben

1978. évi IV. tv.	2012. évi C. tv.
Erőszakos közötlés	Szexuális erőszak
Szemérem elleni erőszak	Szexuális kényszerítés
Vérfertőzés	Vérfertőzés
Kerítés	Kerítés
Kitartottság	Kitartottság
Szemérem sértés	Szemérem sértés
Üzletszerű kéjelgés elősegítése	Prostitúció elősegítése
Üzletszerű kéjelgés	Gyermekprostitúció kihasználása
Megrontás	Gyermekpornográfia
Természet elleni fajtalanság	
Természet elleni erőszakos fajtalanság	

A felsorolt bűncselekmények mindegyikét szexuális bűncselekménynek tekintettük, leválogatásuk, csoportosításuk a későbbi elemzés során vált fontossá. A kutatáskor tág értelemben tehát minden olyan szexualitással összefüggő deviáns magatartást szexuális bűncselekménynek tekintettünk, amit a jogszabályok e cím alatt szankcionálnak, függetlenül attól, hogy a cselekmény konkrétan a szexuális vágy kielégítését szolgálja-e, ahhoz járul hozzá, vagy annak kapcsán irányul más tárgyra, például haszonszerzésre.

Szűkebb értelemben – vizsgálatunkban is külön elemzési kategóriaként szerepeltetve – szexuális bűncselekményeknek azokat az erőszakos magatartási formákat tekintjük (az erőszak megnyilvánulási formájára tekintet nélkül), amelynek során valakit akarata ellenére szexuális cselekmény eltűrésére vagy végrehajtására kényszerítenek.

A szexuális bünt elkövetőkre vonatkozó főbb adatok

A büntetés-végrehajtás nyilvántartásából – az elemzés alapjául szolgáló lekérdezés 2014. augusztus 8-i adatai alapján a 18 467 fogvatartottból 910³⁴ volt szexuális bűncselekmény miatt büntetés-végrehajtási intézetben. A szexuális bünt elkövetők nemzetközi számadatainak összehasonlítása az egyes

³⁴ Az elemzési mintába – a különféle adatvesztések okán – 885 fő került be.

országok eltérő (jogi és intézményi) szabályozása miatt csak jelzésértékkel értelmezhető. Az adatok legszélesebb körű összevetésére az Európa Tanács SPACE–I kérdőíve ad lehetőséget.³⁵ A rendelkezésre álló legfrissebb – 2011-es és 2012-es – adatok alapján a szexuális bűnt elkövetők európai átlaga a fogvatartotti populációkon belül (az egyes államok saját értelmezésében) megközelítőleg hét és nyolc és fél százalék közé tehető.³⁶ Hazánkban ez az arány *4,9 százalék*, tehát a nemzetközi adatokhoz viszonyítva alacsonyabb. Mindamellet meg egyezik az erre vonatkozóan rendelkezésre álló, a korábbi évek hazai felméréseinek eredményeivel, azaz a fogvatartotti létszám emelkedésével a szexuális bűnt elkövetők száma arányaiban nem változott Magyarországon.³⁷

Főbb elemzési szempontként három további csoportra bontottuk a szexuális jellegű bűncselekményeket, így azokra, amelyeket

- *jellemzően az erőszakos motívum;*
- *az erőszak nélküli szexuális motívum;*
- *valamint az anyagi haszonszerzés mozzat.*

E csoportosítás alapját a bűncselekmények Btk. szerinti beazonosítása adta. A három csoporton belül a legnagyobb súlyt az erőszakos elkövetőkre és bűncselekményükre fektettük, s további alábontásban vizsgáltuk a *családon belülség*³⁸ és a *fiatalkorúakkal szembeni*³⁹ elkövetés szempontjaiból. A *3. számú táblázat* az általunk felállított kategóriákhoz rendelt konkrét jogszabályi tételeket tartalmazza.

³⁵ A legfrissebb, 2012-es adatokat megjelenítő dokumentum 2014 áprilisában jelent meg.

³⁶ A kérdőívben szereplő „szexuális erőszak” és „egyéb szexuális bűncselekmény” kategóriák összevonasával. Lásd Marcelo F. Aebi – Natalia Delgrande: SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prisonpopulations. Survey 2012. Council of Europe, Strasbourg, 2014

³⁷ Fliegauf Gergely 2006-ban a szexuális jellegű bűncselekményt elkövető fogvatartottak arányát 4,8 százaléknak mérte. Vizsgálati adatai saját kategorizációnk szerint egy szűkebb csoportnak, az „erőszakos elkövetőknek” feleltethetők meg (lásd később). Jelenlegi számításaink szerint ez a fogvatartotti populáció 4,2 százalékát teszi ki. A számarányok között tehát nincs releváns különbség. Fliegauf Gergely: Szexuális jellegű bűncselekményt elkövetők (Szex offenderek). 2006

³⁸ A család fogalmát tágan értelmezve azokat a tételeket soroltuk ide, amelyet a jogszabály a következő módon értelmez: 1978. évi IV. tv.: A sértett az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt áll, illetve az elkövető [...] a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve követi el; 2012. évi C. tv.: Az elkövető a hozzátartozója, vagy nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése, illetve egyéb módon a hatalma vagy befolyása alatt álló személy sérelmére követi el.

³⁹ Az egységes értelmezhetőség és fogalmi zavarok szempontjából minden olyan tétel ebbe a csoportba rendeltünk, amikor az erőszakos magatartás tizennyolc éven aluliakkal szemben valósult meg.

3. számú táblázat

Az egyes elkövetési kategóriákhoz rendelt konkrét jogszabályi tételek⁴⁰

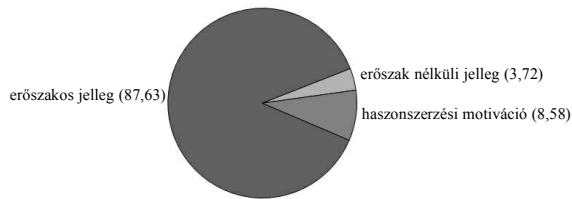
<i>Szexuális bűncselekmények erőszakos motívummal</i>							
<i>Tizennyolc éven felüliek elleni szexuális erőszak</i>		<i>Családon belül elkövetett szexuális erőszak</i>		<i>Fiatalkoriak elleni szexuális erőszak</i>		<i>Családon belüli és fiatalkori sérelmére elkövetett szexuális erőszak</i>	
<i>1978. évi IV. tv.</i>	<i>2012. évi C. tv.</i>	<i>1978. évi IV. tv.</i>	<i>2012. évi C. tv.</i>	<i>1978. évi IV. tv.</i>	<i>2012. évi C. tv.</i>	<i>1978. évi IV. tv.</i>	<i>2012. évi C. tv.</i>
197. § (1); 197. § (2) c); 198. § (1); 198. § (2) bek. c)	196. § (1); 197. § (1) a), b); 197. § (3) c)	197. § (2) b); 198. § (2) b)	196. § (2) b); 197. § (3) b); 198. § (3) a), b)	197. § (2) a); 198. § (2) a); 201. § (1); 201. § (2); 202. § (1); 202. § (2)	196. § (2) a) 196. § (3) 197. § (2) 197. § (3) a) 198. § (1) 198. § (2) 198. § (4)	197. § (3) 198. § (3) 201. § (3) 202. § (3)	197. § (4) a); b) 198. § (3) a), b) 204. § (2)
<i>Szexuális bűncselekmények erőszak nélküli motívummal</i>							
<i>Szexuális bűncselekmények erőszak nélkül</i>				<i>Gazdasági motívum</i>			
<i>1978. évi IV. tv.</i>		<i>2012. évi C. tv.</i>		<i>1978. évi IV. tv.</i>		<i>2012. évi C. tv.</i>	
202/A §; 203. § (1); 203. § (3); 204. § (1); 208. §		199. § (1); 199. § (2); 204. § (1) a); b); 203. § (2); 205. § (1); 205. § (2); 205. § (3)		204. § (2); 205. § (4); 204. § (3); 206. § (1); 204. § (4); 207. § (1); 204. § (5); 207. § (2); 204. § (6); 207. § (3) a); 205. § (1); 207. § (3) b); 205. § (2); 207. § (4); 205. § (3) a)		200. § (1); 202. §; 200. § (2); 203. § (1); 200. § (3); 203. § (3); 200. § (4) a)–c); 203. § (4); 200. § (5); 204. § (1) c); 200. § (6); 204. § (3); 201. § (1) a)–c); 204. § (4) a), b); 201. § (2); 204. § (5) a), b), c); 201. § (3); 204. § (6)	

⁴⁰ Az 1978. évi IV. törvény 201–202. §-a (Megrontás), illetve a 2012. évi C. törvény 198. §-a (Szexuális visszaélés) alapvetően nem feltételezi a fizikai erőszakot. Az áldozatok (korukból fakadóan) önértékelésük, belátási képességének nem megfelelő szintje miatt azonban e bűncselekményeket is az erőszakos elkövetési módokhoz soroltuk.

A szexuális bűnt elkövetőként definiált 885 fogvatartottat először is megvizsgáltuk a végrehajtás státusa alapján. Az ilyen bűncselekmény miatt fogvatartottak *harmincnégy százaléka előzetesen letartóztatott, fél százalék kényszergyógykezelt, a többi jogerősen elítélt, akik közül harmincöt százalék fegyház-, huszonhat százalék börtön- és pusztán alig több mint három százalék fogházfokozatú (4. számú táblázat).*

Következő lépésként az említett csoportosítás arányait vizsgáltuk meg. A minta *88 százalékát az erőszakos, 8,5 százalékát a haszonszerzéssel összefüggő csoport alkotja, az erőszakos jelleg nélküli elkövetők mindössze a minta fennmaradó, kevesebb mint 4 százalékát adják.* Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a szexuális elkövetők esetén azok vannak többségben, akik cselekményüket valamilyen típusú erőszak alkalmazása mellett követték el, tehát a vizsgált elkövetői kör *szinte egészében az erőszakos jelleg dominál.* Az 1. számú ábrán látható a három típus megoszlási aránya.

1. számú ábra
Az erőszakos jelleg megoszlása a szexuális bűnt elkövetőkön belül (%)

Értelmezési szempontból fontos leszögezni, hogy a fogvatartotti adatbázis a jellemző bűncselekményeken alapul, így a fő csoportokban látható adatok *kizárólag az ítéletben megjelenő legsúlyosabb bűncselekményre* utalnak. Tehát az *erőszakos motívum nélküli* (például szemérem sértés) és az *anyagi motívációjú elkövetők* (például kerítés, prostitúció elősegítése) csoportjába azok a fogvatartottak kerültek, akiknek az ítéletében *nem szerepel súlyosabb szexuális bűncselekmény.* Az *erőszakos elkövetők esetében,* a legsúlyosabb bűncselekményeken kívül (például szexuális kényszerítés) viszont előfordulhat kerítés, vagy szemérem sértés is. Azonban ezek a fogvatartottak még ebben az esetben is az erőszakos kategóriában maradnak, hiszen a fogvatartotti adatbázisban jellemző bűncselekményként a legsúlyosabb bűncselekmény rögzítésére kerül sor. Az adatok felhasználhatóságának e korlátait figyelembe véve

az erőszakos elkövetők esetén a későbbiekben külön elemzési szempont volt a társult bűncselekmények jellegének feltérképezése.

Az erőszakos elkövetők demográfiai, büntetés-végrehajtási jellemzői

A vizsgálat célja szempontjából indokoltnak tartottuk, hogy a bevezetőben is tárgyalt elméletekhez és kutatásokhoz hasonlóan mi is kiemelt figyelmet fordítsunk az erőszakos elkövetőkre a további elemzés folyamán (már csak a cselekményük társadalmi veszélyessége és rendkívül éles, negatív megítélése miatt is).

Az ilyen módon szűkített minta 776 főt tesz ki. Ennél az elemzési résznél is mindenekelőtt megállapítottuk a végrehajtási fokozat szerinti arányokat, e szerint az erőszakos szexuális elkövetők *harmincegy százaléka előzetes, negyven százaléka fegyház-, huszonhat százaléka börtön-, három százaléka fogházfokozatú* fogvatartott, s alig egy százaléka pedig *kényszergyógykezelt*. Véltetően az erőszakos jellegből fakadóan, de a fegyházfokozat az országos átlaghoz képest erőteljesen felül-, a fogházfokozat pedig erőteljesen alulreprezentált az adatokban (*4. számú táblázat*).

4. számú táblázat

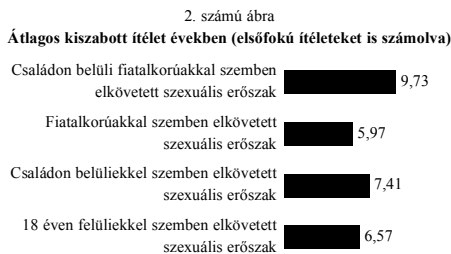
Büntetés-végrehajtási fokozatok megoszlása (%)

Végrehajtási fokozat	Összes fogvatartott	Összes szexuális bűnt elkövető	Erőszakos szexuális bűnt elkövető
Fegyház	20,90	35,46	39,05
Börtön	44,11	26,37	26,16
Fogház	8,18	3,50	3,09
Kényszergyógykezelés	1,03	0,68	0,77
Előzetes	25,77	33,90	30,93

Az erőszakos szexuális elkövetők főbb *demográfiai adataiban nem találunk releváns eltérést* a fogvatartotti összpopulációhoz képest. Megemlíthető, hogy iskolázottság tekintetében az összes fogvatartotthoz képest némi eltérés figyelhető meg negatív irányba, illetve a gyermekszám vonatkozásában az országos fogvatartotti adatokhoz mérten valamivel nagyobb volumenben vannak a többgyermekes elkövetők. A szabadulás helyszínének megyei bontásában Budapest (az elkövetők 11,2 százaléka), Pest (9,35) és Borsod-Abaúj-Zemplén megye (11,2) felülreprezentáltságát tapasztaljuk, érdekes azonban, hogy az országos fogvatartotti adatokhoz képest Budapest jelentősen kisebb, míg Békés megye két és félszeres volumenben szerepel. Budapestről az összes fogvatartott 17,09, míg az erőszakos szexuális elkövetők 11,2 százaléka származik, Békés megye esetén ugyanezek az arányok 3,22 és 7,51.

A büntetés-végrehajtási alapadataik közül a kiszabott ítéletek hosszát tartottuk a legérdekesebbnek. Átlagát tekintve látható, hogy jellemzően hosszú ítéletidős fogvatartotti csoportról van szó. Hosszú ítéleti időnek az ötévi, illetve annál hosszabb szabadságvesztés tekinthető.

A szexuális bünt elkövetőkre jellemzően kiszabott börtönévek száma tehát lényegesen magasabb, mint az átlag fogvatartotti populációé.⁴¹ Közülük is kiemelkednek a családon belüli erőszakos bűncselekmények, itt az ítélet-hossz átlagosan 8,6 év. A 2. számú ábrán látható az egyes elkövetői csoportokra számított ítéleti idő.

Az erőszakos elkövetők motivációs jellemzői

Az erőszakos elkövetők további bontásában a családon belüliséget és a fiatalkorúakkal szembeni elkövetési módokat rendeztük csoportokba.

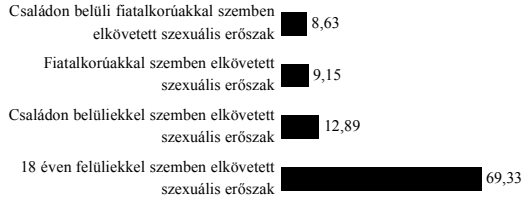
Az adatok alapján azt látjuk, hogy a bűncselekmények között a szexuális erőszak felnőtt korúakkal szemben elkövetett, nem minősített esetei dominálnak, mindazonáltal meglepő, hogy *több mint húsz százalék a családon belüli esetek száma (3. számú ábra).*

Amellett, hogy az elkövetői magatartás kire irányul, arra is próbáltunk választ keresni, hogy az adatbázisokból kinyerhető információk felhasználásával mennyire tudjuk leszűkíteni az erőszakos elkövetői magatartás során *meghatározó motivációs hátteret.*⁴²

⁴¹ A fogvatartotti összpoblációt tekintve elmondható, hogy mindössze harminc százalékuknak van öt évnél hosszabb ítélete.

⁴² Az egyes bűncselekmények hátterében lévő egyéni motiváció feltérképezésére értelemszerűen más vizsgálati módszerek lennének alkalmasak, azonban jelen vizsgálat célja legelőször is a főbb csoportok adatbázisokból történő beazonosítása volt.

3. számú ábra
Elkövetés iránya szerinti megoszlás (%)

A motivációs háttér vizsgálatakor megpróbáltuk felmérni, hogy a szexuális bűncselekmények elkövetőinek mennyire kiterjedt az elkövetői portfóliójuk, milyen volumenben jelentkeznek esetükben a társult bűncselekmények. *Aból a feltételezésből indultunk ki, hogy az elkövetői adatbázisokból kigyűjtendő bűnügyi háttér; a társult bűncselekmények jellege és kiterjedtsége alapul szolgálhat arra, hogy közelítő becslést adjunk a szexuális és nem szexuális motivációjú fogvatartottak létszámára. A tanulmány első felében vázolt elméleti keretek alapján úgy véljük, hogy az egyes elkövetői magatartások esetén (többségében) elválasztható a szexualitás erőszakos megnyilvánulása és az erőszak szexualitásban való kifejeződése.*

Az elemzés első felében bemutatott elméleteket próbáltuk tehát a fogvatartotti adatbázisok alapján lehatárolni. A módszer és az adatbázis adta limitációk miatt a célunk leginkább a szexuális és nem szexuális motiváció leválasztása lehetett. Ez erőteljes redukálása az elméleti keretekben vázolt kategóriáknak, azonban a vizsgálat alkalmazott jellegéből fakadóan, fogvatartási szempontból (a kockázatok és kezelési igények tekintetében) a két csoport elkülönítése jelentős szakmai relevanciával bírhat (különös tekintettel arra, hogy a főbb kategóriákra vonatkozó becslült adatok is közel tízévesek).

Két fő elemzési egységet próbáltunk felállítani. Az első kategóriát a *járatékos elkövetők* csoportjának neveztük, amelybe az opportunistá, düh, hatalom és kontroll motivált elkövetők esnek. Elemzésünkben azokat a fogvatartottakat soroltuk ebbe a csoportba, akiknél a szexuális motívum mintegy „kísérőjelenségként” szerepel, de a jellemző bűnözői magatartás nem elsősorban magára a szexualitásra irányul, így a társult bűncselekmények köre jellemzően más erőszakos elkövetést feltételez (emberölés, testi sértés, garázda jellegű bűncselekmények).

A második csoportba pedig azokat az elkövetőket soroltuk, akiknél az elkövetett bűncselekmény lényege, célja maga a szexualitás, és nem egyéb erő-

szakos cselekmény kísérőjelensége. A kategória tehát azokat az elkövetőket mutatja, akiknél a bűnügyi rekordokban kizárólag szexuális bűncselekmény (nem számolva a haszonszerzési céllal összefüggő eseteket) szerepel. Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy leginkább ez az a csoport, amelynek hátterében *szexuális motiváció* azonosítható be. Azaz a konkrét bűncselekmény mögött nem szituatív szempontok, hanem valamely (a későbbiekben a büntetés-végrehajtás falai között értelmezhető, terápiás eszközökkel kezelhető) *szexuális motiváció* áll.

A motivációs háttér feltérképezése érdekében végigvettük az erőszakos szexuális bünt elkövetők bűnügyi rekordjaiban megjelenített bűncselekményeket, majd elkövetői magatartás alapján főbb elemzési kategóriákat alakítottunk belőlük. Bár az egyes kategóriák hasonló bűncselekményeket fognak csoportba, alapvetően az elemzési szempontból releváns cselekményeket – viszonylagos önkényességgel – állítottuk össze a következők szerint:

- *Kizárólag szexuális bűncselekmény*: az elkövetőnek csak szexuális tartalmú bűncselekménye van, függetlenül azok számától és jellegétől.⁴³
- *Erőszakos bűncselekmények*: testi sértés, emberölés, hivatalos személy elleni erőszak.
- *Egyéb súlyosabb, erőszakos jellegű bűncselekmények*: zaklatás, garázdaság, önbíráskodás, zsarolás, magánlaksértés, rongálás, löfegyverrel való visszaélés, állatkínzás, személyi szabadság megsértése stb.
- *Egyéb enyhébb bűncselekmények*: ittas járművezetés, tartás elmulasztása, kiskorú veszélyeztetése stb.
- *Csalás, hamisítás*: közokirat-hamisítás, magánokirat-hamisítás, csalás, hamis vád, hatóság félrevezetése, készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaélés, visszaélés okirattal stb.
- *Vagyonijellegű bűncselekmények*: lopás, jármű önkényes elvétele, rablás stb.
- *Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények*: kábítószerrel való visszaélés.
- *Prostitúcióval összefüggő bűncselekmények*: kitarottság, kerítés, prostitúció elősegítése.

Az egyes kategóriákat a szerint állítottuk fel, hogy a jelenlegi, vagy a jelenlegit megelőző bűncselekményeiben milyen jellegű esetek szerepeltek.⁴⁴ A kate-

⁴³ Nem kerültek be a kategóriába a haszonszerzéssel összefüggő esetek (tipikusan a prostitúcióval összefüggő bűncselekmények).

⁴⁴ A fogvatartotti adatbázisból statisztikailag csak az aktuális ítélet jellemző bűncselekményét lehet kinyerni. Minden más elkövetett bűncselekmény kategorizálatlan adathalmazként szerepel, így nem lehet eldönteni, hogy a jelenlegi vagy korábbi esetre vonatkoznak-e a bejegyzések. Ennek részletes feltérképezése csak az akták egyenkénti vizsgálatával lenne lehetséges.

gorizálásnál nem foglalkoztunk az elkövetett bűncselekmények számával vagy súlyossági fokával. Alapvetően arra voltunk kíváncsiak, hogy mennyire jellemző a társult bűncselekmények megléte. Aszerint, hogy a nyilvántartásokból kiolvasható-e az említett kategóriákhoz kapcsolható bűncselekmény, egy indexértéket rendeltünk⁴⁵ az egyes fogvatartottakhoz. A vizsgálatba bevont 776 erőszakos szexuális elkövetőből 753 esetben volt az adatbázisban elérhető adat a bűncselekményekről.

Ennek alapján látható, hogy *51 százalékban kizárólag szexuális jellegű bűncselekmény szerepel az egyes rekordokban, tehát az elkövetők több mint fele kizárólag ilyen jellegű bűncselekményt követett el. Szembetűnő azonban, hogy a skálán az átlagos érték 0,84 volt, azaz elmondhatjuk, hogy alapvetően alacsony a társult bűncselekmények volumene, kategóriánkénti értéke (4. számú ábra).*

4. számú ábra

A szexuális bünt elkövetőkre jellemző társult bűncselekmények indexe

Társult bűncselekmények indexe		
	érték	%
Nincs járulékos bűncselekmény	0	50,46
Kiterjedtségi index értéke*	1	28,02
	2	10,76
	3	8,37
	4	2,12
	5	0,27
Átlag: 0,84		

* Hány bűncselekmény-kategóriában hány fogvatartott érintett

A társult bűncselekmények feltérképezésének egyik célja az volt, hogy felmérjük a szexuális motívum domináns jellegét, és amennyire lehetséges, le tudjuk választani azt a járulékos elkövetési módozatoktól. A lopás, csalás vagy ittas járművezetés megléte még értelemszerűen nem utalna járulékos elkövetésre, így önmagában a társult bűncselekmények meglétéből és kiterjedtségéből még nem lehetne messzemenő következtetéseket levonni.

⁴⁵ Az indexen legfeljebb hét pontot lehetett kapni, ha valaki minden bűncselekménycsoportban érintett.

A mintában azonban összesen két olyan személy volt, aki a hétből öt bűncselekménycsoportban is szerepelt. Tehát ha valakinek szerepelt a büntügyi rekordjában a testi sértés és rablás, akkor két pontot kapott, függetlenül attól, hogy hány rendbeli testi sértésről van szó. Szintén két pontot kapott az, akit lopásért és hamis tanúzásért ítélték el, habár a cselekményei enyhébb súlyúak. A cél azonban a kriminális tevékenység kiterjedtségének mérése volt.

A következő lépésben az erőszakos, az egyéb súlyosabb, illetve a prostitúcióval összefüggő bűncselekmények előbbieken vázolt kategóriákörébe sorolt fogvatartottakat válogattuk külön. Ez az a bűnelkövetői kör, amely esetében azt feltételezzük, hogy legvalószínűbben jelentkezik a szexuális erőszak társult bűncselekményként. Ez a szűkített minta 211 főt tesz ki, ami annyit jelent, hogy a mintánkban lévő fogvatartottak *huszonhét százalékáról gondoljuk azt, hogy járulékos elkövetők*. Érdekes adat, hogy a mintában szereplő fiatalokú fogvatartottak (hatvanegy tizenhat és huszonegy év közötti) megközelítőleg *42 százaléka* tartozott ebbe a kategóriába (5. számú táblázat).

5. számú táblázat
Elkövetői motiváció és az elkövetés irányának megoszlásai (%)

	18 éven felülivel szembeni szexuális erőszak	Fiatalkorúval szemben elkövetett szexuális erőszak	Családon belülivel szemben elkövetett szexuális erőszak	Családon belüli fiatalokúval szemben elkövetett szexuális erőszak
Összes erőszakos szexuális bűnt elkövető	69,33	9,15	12,89	8,63
Járulékos bűnelkövetők	78,69	5,33	7,79	8,2
Parafilias elkövetők	63,46	11,39	15,91	9,23

Az elkövetés iránya és a motivációs háttér összevetéséből – várható módon – azt látjuk, hogy a járulékos csoportba tartozók esetében a legmagasabb a tizennyolc éven felüliek elleni szexuális erőszak, ami klasszikusan a nőekkel szembeni szexuális erőszak tipikus esetét jelenti. Ugyane csoportban viszont a családon belüliség és a fiatalokúakkal szembeni esetek lényegesen kisebb számban szerepelnek, amely arány szintén várható volt (meglepő volt azonban e kategórián belül a prostitúcióval összefüggő esetek nem elhanyagolható jelenléte).

Visszaesési adatok

A visszaesési mutatókat tekintve érdekes arányokat találtunk az átlag fogvatartotti állományhoz viszonyítva. Az erőszakos szexuális elkövetőkről ugyanis jellemzően azt állíthatjuk, hogy nem visszaesők⁴⁶, a rájuk vonatkozó

⁴⁶ A nem visszaesőket, illetve visszaesőnek nem minősülő bűnismételőket számítottuk ebbe a kategóriába.

6. számú táblázat
Szexuális bűnt elkövetőkre jellemző visszaesési adatok (%)

	Nem visszaeső	Visszaeső
Összes fogvatartott	53,69	46,32
Erőszakos szexuális bűnt elkövetők	66,19	33,81

értékek lényegesen kedvezőbbek a teljes populációhoz mérten (6. számú táblázat).

A visszaesés mértéke az egyes általunk alkotott elkövetői csoportok között is eltérést mutat, a legalacsonyabb visszaesési arány a családon belüli szexuális erőszakot elkövetők esetén figyelhető meg (17,2 százalék).

A kriminális háttér kiterjedtsége is erős összefüggést mutatott a visszaesés mértékével. A kizárólag szexuális bűncselekményt elkövetők nagyjából nyolcvan százaléka első bűntényes, míg a kiterjedtebb bűnözői háttérrel jellemezhető fogvatartottak visszaesési mutatója közelít az összefogvatartotti adatokhoz (7. számú táblázat).

7. számú táblázat
Visszaesési adatok a kriminális háttér kiterjedtsége szerint (%)

Kiterjedtség	Nem visszaeső	Visszaeső
Kiterjedt bűnözői háttér	50,88	49,12
Csak szexuális bűncselekménye van	79,76	20,24

Ez a jelenség azzal is magyarázható, hogy szélesebb, erőszakos bűnügyi háttérrel a lebukás valószínűsége is nőhet. A visszaesésre vonatkozó adatok értelmezésénél fontos azonban leszögezni, hogy ez egy adott időpontban mért keresztmetszet. *Fliegauf Gergely* már hivatkozott, 2006-ban készített vizsgálatában az erőszakos elkövetők negyvennégy százalékát sorolta az első bűntényesek közé.⁴⁷ A nyolc évvel ezelőtti vizsgálatokhoz képest a mostani értékek jelentős különbségeket mutatnak. A számadatok változása mögött több, egymással összefüggő társadalmi, kriminológiai folyamat is állhat:

- A büntetőpolitika szigorodása nyomán alakuló *hosszabb ítéletidők* miatt a lehetséges elkövetők később szabadulnak, ami okozhat részben átmeneti, részben permanens változásokat is.

⁴⁷ Abban az esetben, ha a visszaesőnek nem minősülő bűnismétlőket leválogatjuk, az első bűntényesek száma továbbra is igen magas, hatvanszázalékos értéket mutat.

- Az első büntényesek domináns jelenléte mögött állhat a fogvatartotti csoportra vonatkozó expanzív növekedés is. Tehát a témát érintő társadalmi változások csökkenthetik az elkövetett bűncselekményekhez köthető *latenciát*.
- További fontos jelenség lehet, hogy a családon belüliekkel szembeni elkövetői kör esetén a kimagaslóan alacsony visszaesési mutatónak *közvetett demográfiai okai* is lehetnek (az abuzált fiatalokúak felnőnek, illetve az elkövetők családi kapcsolatai leépülnek).

A számok további értelmezéséhez, valamint annak megválaszolásához, hogy kimutatható-e egyáltalán tendencia a visszaesési adatok alakulásában, s ez a változás milyen bűnelkövetői körre érvényes, minimum öt éves távlatokban kellene hogy összehasonlítható adataink legyenek.

Önkárosításra vonatkozó adatok

A szexuális bünt elkövetők, kiemelten a családon belüli és fiatalokúakkal szembeni elkövetők, különösen hátrányos helyzetben vannak a többi rabtársukhoz viszonyítva is. Éppen ezért – bár a teljes fogvatartotti populációra nézve nem találunk összehasonlításra alkalmas adatbázist – indokoltnak tartottuk felmérni az erőszakos elkövetők csoportjain belüli különbségeket gyilkosságok és önkárosítások vonatkozásában (*8. számú táblázat*).

A vizsgálat menetében a fogvatartotti többletinformációk alapján választottuk le az öngyilkossági kísérletet végrehajtó, a pszichológusi bejegyzés alapján szuicidveszélyesnek ítélt, illetve az önkárosítás valamely formájában (jellemzően falcolás) érintett fogvatartottakat (ez jelenti a *8. számú táblázatban a Teljes mintát*). Ez után a realisabb kép kialakítása érdekében az adatokból kiszűrtük azokat az értékeket, ahol az önkárosító magatartás mögött nincs vagy nem volt tényleges önkárosító cselekmény, vagy nem támasztja alá a szuicidveszélyre vonatkozó bejegyzést pszichológusi vélemény, továbbá azokat az eseteket, amelyeknél az önkárosító magatartás több évtizeddel a bejegyzés előtt történt (lásd a *8. számú táblázatban szereplő Szűrt adatokat*).⁴⁸

⁴⁸ Az adatok előzetes szűrése bizonyos mértékben elemzői önkényességet jelent, mindazonáltal a szervezeti diszfunkciókat szükségesnek tartottuk a lehetőségekhez mérten korrigálni. Az intézeteknek minden tudomásukra jutó szuicidveszély esetében jelentési kötelezettségükük, még azon esetekben is, ha az egyértelmű túlbiztosítást jelent (például a fogvatartott a sorkatonai szolgálata idején öngyilkossággal fenyegetőzött a nyolcvanas években). Ilyen esetekben, mivel az információ rendelkezésre áll, szükséges azt szuicid bejegyzésként szerepeltetni, azonban 2014-re egy részük már relevanciáját veszítette.

8. számú táblázat
Önkárosításra vonatkozó adatok (%)

	Szűrt adatok alapján			Teljes mintában
	Öngyilkosság- öngyilkosság- veszély	Önkárosítás	Önkárosítás- szuicidumok összesen	Önkárosítás- szuicidumok összesen
18 éven felüliekkel szembeni szexuális erőszak	5,60	11,02	16,62	22,06
Családon belüli szexuális erőszak	4,30	4,30	8,60	19,35
Családon belüli fiatalkorúval szembeni szexuális erőszak	22,05	4,41	26,46	30,88
Fiatalkorúval szembeni szexuális erőszak	6,84	1,36	8,20	13,70
Összes erőszakos szexuális elkövető	7,02	8,71	15,73	21,49
Önkárosításokra és szuicidumokra vonatkozó bejegyzések a fogvatartotti összpopulációban				15,85
Önkárosításokra és szuicidumokra vonatkozó bejegyzések az erőszakos szexuális bűnt elkövetőknél				21,49

Az összehasonlítás nehézségét az adja, hogy az összes fogvatartott esetén nem tudunk szűrést készíteni a bejegyzések relevanciájára vonatkozóan, így az adatok csak jelzésértékűek. Azonban a szexuális bűnt elkövetőkre vonatkozóan (akár a szűrt, akár a teljes körű adathalmazt tekintjük) látható, hogy önkárosítás tekintetében jelentősen nagyobb a veszélyeztetettségük egy „átlagos fogvatartotthoz” mérten.

A szűrt adatok bontásából látható, hogy a családon belüli fiatalkorúval szembeni elkövetők csoportja a leginkább érintett kör, itt az öngyilkossági kísérletek, vagy a szuicidveszélyre való pszichológusi bejegyzések több mint húsz százalékban megtalálhatók. Ez részben a már említett okokkal magyarázható: ezek az elkövetők jellemzően hosszú ítéletesek, a cselekmény társadalmi és erkölcsi megítélését nyíltan és esetenként agresszívan közvetítik irányukba a fogvatartott-társaik, a börtönön belül igen alacsony státusba szorulnak, a családi kapcsolataik könnyen erodálódnak, továbbá a bűncselek-

mény súlya és jellege vélhetően erős büntudattal és pszichés megterheléssel is társul.

Összegzés

A vizsgálat eredményeit összefoglalva megállapítható, hogy a cselekmény jellege szerinti bontást alapul véve *jelentős többségben* vannak (a minta nyolcvannyal százaléka) az *erőszakos elkövetők*, akiknek azonban *demográfiai jellemzői nem térnek el a fogvatartotti összpoblációnál* mért adatoktól, *kriminológiai tulajdonságaik azonban mutatnak bizonyos sajátosságokat*.

Az erőszakos elkövetőket tovább bontva azt láttuk, hogy a *felöltt korú sérelmére elkövetett szexuális erőszak adja* a minta legnagyobb százalékát (69,3), s ehhez mérten kisebb arányban vannak jelen a *családon belüli erőszakot elkövető fogvatartottak* (21,5).

Az erőszakos elkövetők társult bűncselekményeit vizsgálva megállapítható, hogy ötvenegy százalékban kizárólag szexuális jellegű bűncselekményben (a kerítést, kitartottságot nem tekintettük ennek) érintettek, azaz elmondhatjuk, hogy *magas a „profilizista” elkövetők aránya*. De összességében a teljes csoportra jellemző, hogy *alacsony a társult bűncselekmények volumene*. A kizárólag szexuális bűncselekményt elkövetők kiemelkedően maga aránya, közel *nyolcvan százaléka első bűntényes*, míg a kiterjedtebb bűnözői háttérű fogvatartottak visszaesési mutatója közelít az összfogvatartotti adatokhoz. A visszaesés mértéke a családon belüli szexuális erőszakot elkövetők esetén a legalacsonyabb (17,2 százalék).

A szexuális bünt elkövetők önkárosítási veszélyeztetettsége jelentősen nagyobb az átlag populációhoz képest. Ezen belül is a családon belüli fiatalkorúval szembeni elkövetők csoportja a leginkább érintett kör, itt az esetek húsz százalékánál erős veszélyeztetettség mutatható ki. Az ítéleti idejüket tekintve jellemzően *hosszú időtartamokról* beszélhetünk, kiemelten a családon belüli fiatalkorúak ellen elkövetett szexuális erőszak eseteit, amelyeknél átlag kilencéves ítéleteket találunk.

A szexuális bünt elkövetők alapvető szociokulturális, demográfiai és büntetés-végrehajtási jellemzőit megvizsgálva tehát kiderült, hogy számottevően nem különböznek az átlag fogvatartotti populációtól. Mindazonáltal, ha mélyebben megvizsgáljuk ezt a bűnelkövetői csoportot, megfigyelhetők olyan speciális vonások, amelyek alapján az elkövetők egy-egy alcsoportja jól beazonosítható, a köztük fellelhető eltérések meghatározók, s kellő alapot ad-

nak a csoport további vizsgálatához. Ahogy korábban is írtuk, a szexuális bűnt elkövetők kockázatfelmérése és értékelése, valamint az erre épülő kezelési lehetőségek feltárása és majdani biztosítása a közeljövő kardinális kérdése lesz. Ezek a folyamatok azt feltételezik, hogy a rendelkezésre álló adatbázisok, információk, elméleti és gyakorlati tapasztalatok minél szélesebb körben megismerhetők. Reméljük, hogy jelen vizsgálat valamelyest – a korlátozott lehetőségeihez mérten is – hozzásegít mindehhez.

IRODALOM

- Aebi, Marcelo F. – Delgrande, Natalia:** SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prisonpopulations. Survey 2012. Council of Europe, Strasbourg, 2014
- Bennett, Andrea Heather:** Assessing the implicit theories and motivations of rapists, pedophilic child molesters, and mixed sexual offenders. University of British Columbia, 2011
- Berger, Rachel D.:** Suspect Typology; Profiling the Sex Offender. Successfully Investigating Acquaintance Sex Assault. National Center for Women & Policing, Beverly Hills, 2000
- Chung, Donna – O’Leary, Patrick J. – Hand, Tammy:** The socialproblem of sexualviolence: Theoretical explanations, definitions and prevalence. *Australian Institute of Family Studies*, no. 5, 2006
- Ciardha, Caoilte Ó – Ward, Tony:** Theories of Cognitive Distortionsin Sexual Offending: What the Current Research Tells Us. *Trauma, Violence & Abuse*, vol. 14, no. 1, 2013
- Fliegauf Gergely:** Szexuális jellegű bűncselekményt elkövetők (Szex offenderek). 2006
- Galloway, Sarah – Houston, Julia:** Sexual Offending and Mental Health: Multidisciplinary Management in the Community. Jessica Kingsley Publishers, London, 2008
- Groth, Nicholas A.:** Men who rape: The psychology of the offender. Plenum Press, New York, 1979
- Hazelwood, Robert R.:** Analyzing therape and profiling the offender. In: **Hazelwood, Robert R. – Burgess, Ann Wolbert (eds.):** Practical Aspects of Rape Investigation: A Multidisciplinary Approach – Practical Aspects of Criminal & Forensic Investigations. Taylor and Francis, 2008
- Iconis, Rosemary:** Rape Myth Acceptance In College Students: A Literature Review. *Contemporary Issues In Education Research*, vol. 1, no. 2, 2008
- Knight, Raymond A. – Prentky, Robert A.:** Classifying sex offenders: The development and corroboration of taxonomic models. In: **Marshall, William L. – Barbaree, Howard E. (eds.):** Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offenders. Plenum Press, New York, 1990, pp. 3–52.
- Larimer, Mary E. – Palmer, Rebekka S. – Marlatt, Alan G.:** Relapse Prevention – An Overview of Marlatt’s Cognitive-Behavioral Model. *Alcohol Research & Health*, vol. 23, no. 2, 1999
- O’Reilly, Gary – Carr, Alan:** A review of theoretical models of sexual offending. In: **O’Reilly, Gary – Marshall, William L. – Carr, Alan (eds.):** The Handbook of Clinical

Intervention with Young People who Sexually Abuse. Brunner–Routledge, Sussex, 2004, pp. 36–62.

Pregunné Puskás Gyöngyi: A szexuális bűnelkövetők terápiás kezelésének tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle*, 2011/1.

Robertello, Gina – Terry, Karen J.: Can we profile sex offenders? A review of sex offender typologies. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 12, no. 5, 2007

Ward, Tony – Beech, Anthony: An integrated theory of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 11, no. 1, 2006

Ward, Tony – Gannon, Theresa A.: Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The comprehensive good lives model of treatment for sexual offenders. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 11, no. 1, 2006

Egyéb irodalom

Working with sex offenders – A Practitioner’s Portfolio. Forensic Psychology Practice Ltd., 1999

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

Recommendation CM/Rec(2014)3 of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders